

Markus Virtanen

Queer-säveltäjä
Erkki Melartinin elämäkerta
tekee kunniaa kohteelleen

ARVIO

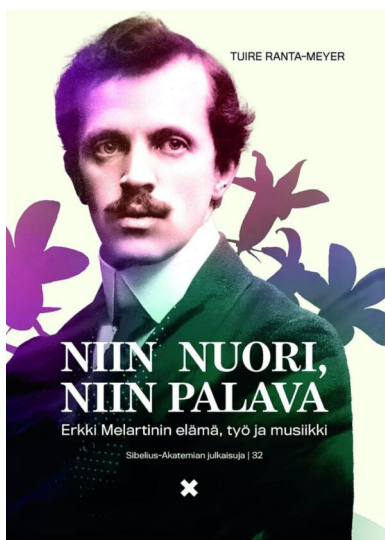
MUSIIKKI
4 | 2025

ORCID: 0000-0002-7845-6548

DOI: 10.51816/MUSIIKKI.179042

FM Markus Virtanen on väitöstutkija Taideyliopiston Sibelius-Akatemiassa.

markus.v.virtanen@uniarts.fi

Tuire Ranta-Meyer (2025):
Niin nuori, niin palava
 – Erkki Melartinin elämä,
 työ ja musiikki.
 Sibelius-Akatemian julkaisuja 32.
 788 sivua.

Virtanen

Queer-säveltäjä
 Erkki Melartinin
 elämäkerta tekee
 kunniaa kohteelleen

Erkki Melartin (1875–1937) on elämäkerran kirjoittajalle melkoinen haaste: miten tavoittaa yksien väliin säveltäjä, musiikkipedagogi, kapellimestari, pianisti, hallintomies, organisaattori, kuvataiteilija, kirjailija, filatelisti, puutarhuri... puhumattakaan erilaisten roolien taakse kätkeytyvästä yksityisestä ihmisestä. Tämä mielenkiinnonkohteiden runsaus ja sävellystuotannon laajuus lienevät ne keskeisimmät syyt siihen, miksi lukijat ovat saaneet odottaa Erkki Melartinin elämäkertaa huomattavasti pidempään kuin esimerkiksi Leevi Madetojan, Selim Palmgrenin ja Toivo Kuulan elämäkertoja.

Dosentti Tuire Ranta-Meyer on omistanut merkittävän osan elämästään Melartinin työn ja musiikin tutkimiselle ja tunnetuksi tekemiselle. Usean Melartinia käsittelevän akateemisen opinnäytteen myötä ja lukuisten konsertti-, nuottieditio- ja levytysprojektien taustavaikuttajana hän on tehnyt enemmän Melartinin hyväksi kuin tämä olisi varmasti ikinä osannut unelmoi-

da. Nyt ilmestynyt Melartinin elämäkerta on epäilemättä yksi kirjoittajansa elämäntyön huipentumista. Samalla väitän, että teos lukeutuu 2000-luvun merkittävimpiin suomalaista klassista musiikkia käsitteleviin julkaisuihin.

Ranta-Meyer seuraa 788-sivuisessa elämäkerrassa Erkki Melartinin elämää, työtä ja musiikkia kronologisesti, mutta laajuudesta huolimatta ilman hallitsemattomia rönsyjä. Elämäkerran fokuksessa on Melartinin kasvu ihmisenä sekä kehittyminen säveltäjänä ja musiikkipedagogina. Lukija saa seurata teoksessa Melartinin elämänkaarta Käkisalimesta Savonlinnaan ja Helsinkiin, Viipuriin, maailman metropoleihin ja lopulta omaan kotiin Pukinmäen huvila-alueelle. Ranta-Meyer on viettänyt kohteensa seurassa useamman vuosikymmenen, mikä näkyy kirjoittajan kyvyssä tavoittaa Melartinin ainutkertainen luonne, jossa näytävät yhdistyneen muun muassa ahkeruus, empaattisuus ja avoimuus kaikkea ja kaikkia kohtaan. Tämän kaiken Ranta-Meyer tekee sujuvalla kynällä ilman Erik Tawaststjernan tyylistä eläytymistä, kohteen yletöntä psykologisointia tai kaunokirjallisia tehokeinoja.

Teoksen kuvitus on asiaankuuluvan runsas ja Anne Rissasen tekemä taitto on konstailematon, mutta tarkka. Taideyliopiston Sibelius-Akatemiassa on tehty kustantajan roolissa niin ikään huolellista työtä: itse löysin jättimäisestä teoksesta vain kaksi lyöntivirhettä.

Melartinin sävellystuotanto kietoutuu elämäkerrassa luonnolliseksi osaksi Melartinin elämänkaaren kuvausta. Varsinaista teosanalyyysiä Ranta-Meyer ei kuitenkaan harjoita muuten kuin valikoitujen teosten kohdalla erillisissä lyhyissä alaluvuissa. Näiden teosluonnehdintojen tyyli on enimmäkseen kuvaileva ja parhaimmillaan ne houkuttelevat etsiytymään soivan musiikin äärelle.

Kuten teoksen fyysisestä laajuudesta voi päätellä, se on tahtumarikas ja perusteellinen. Teoksen laajuus kostautuu kuitenkin hieman siinä, että Melartinin monien läheisten ystävyys-suhteiden kaaret jäävät vajaiksi ja osin epäselviksikin. Lukijana jäin pohtimaan miten näyttelijä Jussi Snellman ja Melartin ystävystyivät? Mikä merkitys Melartinin elämälle oli pitkällä ystävyydellä osin suomalaistaustaisen Irma von Rosenin (myöh. Benedikt) kanssa? Entä mikä ylläpiti kirjailija Jalmari Finnen ja Melartinin epätodennäköiseltä vaikuttanutta ystävyyttä ja miksi se päättyi niin yhtäkkiä? Nämä ja monet muut Melartinin pitkäaikaiset (kirje)ystävyydet antavat vielä Ranta-Meyerinkin käsitteilyn jälkeen runsaasti aineksia omiin erillistutkimuksiinsa.

Sateenkaarevan säveltäjän elämä vihdoinkin näkyväksi

Yksi Tuire Ranta-Meyerin Melartin-elämäkerran suuri ansio on se, miten se tekee viimein näkyväksi Melartinin sateenkaarevuuden ja sen merkityksen tämän uralle. Suomalaisen klassisen musiikin historiaa koskevassa kirjoittelussa Melartinin homoseksuaalisuutta on sivuttu ikään kuin varmana tietona (esim. Murtomäki 2001, 12; Korhonen 2009, 77). Tätä vasten on tervetullutta vihdoinkin lukea Ranta-Meyerin alkuperäislähteisiin perustuvia kuvauksia Melartinin hapuilevista mutta kauniista yrityksistä muodostaa yhteys ihastuksenkohteisiinsa.

Ranta-Meyer kutsuu Melartinia teoksessa johdonmukaisesti homoseksuaaliksi, mitä voi pitää ymmärrettävänä yksinkertaisuksena yleistajuisessa tietoteoksessa. Täysin anakronistisenaakaan tätä käsitevalintaa ei voi pitää, sillä jo Melartinin aikana se tunnettiin, vaikkakin merkityssisällöllä, joka ei sellaisenaan vastaa meidän aikamme käsitystä. Tästä todistaa esimerkiksi Melartinin aikalaiskuvataiteilija Harald Gallenin päiväkirjamerkintä 5.11.1904: ”Jos tietää, että olen homoseksuaali, tietää myös, kuinka arvostaa minua kaikkine virheineni ja harvoine ansioineni.”¹

Gallenin merkintä osoittaa, että homoseksuaalisuuden käsite oli käytössä ja sillä oli merkitystä identiteetin muodostumiselle sivistyneistön keskuudessa jo 1900-luvun alun Suomessa. Kuten Ranta-Meyerin rikkaasta kuvauksesta käy ilmi, Melartin oli laajasti lukenut, matkustanut ja uteliaasti ympäröivään maailmaan suhtautunut persoona, joten on perusteltua olettaa hänenkin tunteneen homoseksuaalisuuden käsitteen. Se, miten hän itse omaa seksuaalisuuttaan sanoitti tai käsitteellisti, ei kuitenkaan ole tiedossa.

Ranta-Meyer kirjoittaa Melartinin seksuaalisesta suuntautumisesta ja kohteestaan muutenkin arvostavasti. Ajoittain se tuntuu kuitenkin johtavan jonkinasteiseen varovaisuuteen: Ranta-Meyer esimerkiksi siteeraa Jean Sibeliuksen päiväkirjasta merkintää, jossa Sibelius kauhistelee Ruth-tyttärensä suhdetta Melartinin läheiseen ystävään Jussi Snellmanniin. Sibeliuksen mukaan hänen tulevalla vävyllään on ”Vergangenheit”. Tämän eufemistisen ilmauksen ja sen vain osittaisen siteeraamisen sijasta olisi voinut myös lainata eksplisiittisempää Sibeliuksen päiväkirjamerkintää 4. huhtikuuta 1915. Silloin Sibelius kirjoitti

Virtanen

Queer-säveltäjä
Erkki Melartinin
elämäkerta tekee
kunniaa kohteelleen

1 Kirjoittajan käännös. Alkuperäinen ruotsiksi: ”Om man vet att j. är homo-sexuelle så vet man äfven att värdera mig med alla mina fel och de få förtjänster j. eger.”

(Dahlström 2015, 275) tulevan vävynsä olevan ”pederastin etc. maineessa” – tosin tällöinkin lauseen yliviivaten ikään kuin se ei kestäisi edes päiväkirjan valoa.

Toinen esimerkki tilanteesta, jossa olisin toivonut hieman laajempaa aineiston käsittelyä, liittyy Melartinin läheisten kirjailijaystävien Jalmari Finnen ja Helmi Krohnin kirjeenvaihdon hyödyntämiseen. Tämä kirjeenvaihto on poikkeuksellinen, sillä siinä puhutaan aikakauteen nähden hyvin avoimesti seksuaalisuudesta ja sukupuolirooleista. Ranta-Meyer siteeraa Krohnin (tuolloin vielä Setälä) kirjettä 28.10.1906 Finnelle, jossa Krohn kertoo Finnen seksuaalisuudesta kuulemistaan huhuista. Tuota kirjeenvaihtoa olisi hyvin voinut lainata pidemmältäkin, sillä käytännössä Krohn yrittää kirjeissä houkutella Finneä paljastamaan (homo)seksuaalisuutensa puhuttamalla häntä Oscar Wilden *Dorian Gray*stä. Kun Finne ei myönnä huhuja, Krohn on suunnattoman helpottunut: ”jos se olisi ollut totta, niin minusta olisi tuntunut niin vaikealta kadottaa teidän ystävyysenne, heti kun olin saavuttanut sen” (30.10.1906). Tämän perusteella voidaan pohtia, oliko Krohn perillä Melartininkaan seksuaalisuudesta ja mikä tämän tiedon merkitys heidän ystävyysuhteelleen olisi ollut. Missä määrin Melartin kykeni olemaan läheisessäkään kirjeenvaihdossa täysin oma itsensä?

Lukukokemukseni pakottaa kysymään, onko Melartinia mielekästä tai edes eettisesti kestävää lokeroida homomieheksi? Sateenkaareva hän on epäilemättä ollut, akateemisemmin ilmaistuna queer. Vaikka viimeksi mainittu käsite on meidän aikamme luomus, se jättäisi kuitenkin enemmän tilaa Melartinin seksuaalisuuden inhimilliselle moniulotteisuudelle. Tästä moniulotteisuudesta kertoo kirjassa Melartinin rakastuminen ruotsalaiseen oopperalaulaja Marianne Mörneriin 1920-luvulla. Ranta-Meyer selittää tätä ”emotionaalisen avautumisen tilalla”, jonka Melartinin aiempi mieheen kohdistunut romanssi olisi synnyttänyt. Luontevampaa olisi ollut puhua biseksuaalisuudesta.

Suomalaisen musiikin historian kannalta olennaista ei kuitenkaan ole Melartinin tarkka identiteettilokero. Tärkeämpää on ymmärtää, että hänen seksuaalisella suuntautumisellaan on ollut ammatillisia ja yksityisiä seurauksia sekä vaikutusta hänen luovaan työhönsä. Ranta-Meyerin elämäkerrasta saamme esimerkiksi lukea, että suomalaisen pianokirjallisuuden klassikoihin kuuluva Melartinin *Der traurige Garten* (op. 52) on suora musiikillinen reaktio kahden miehen välisen rakkauden kariutumiseen.

Tuleville tutkijoille Ranta-Meyerin kuvaus luo monia herkkäisiä tutkimusteemoja: millaisia sateenkaarevia muusikkoverkos-

toja 1900-luvun alun Suomessa toimi ja millainen niiden merkitys oli paitsi yksilöille itselleen myös laajemmin suomalaiselle kulttuurielämälle? Olisiko aika jo kypsä suomalaisen (klassisen) musiikin sateenkaarevan historian tutkimushankkeelle? Tuire Ranta-Meyerin Melartin-elämäkerta on tärkeä askel tällä tiellä, sillä se tekee viimein näkyväksi sekä Melartinin merkityksen säveltäjänä että hänen kamppailunsa ihmisenä aikana, jolloin seksuaalinen moninaisuus oli vielä vaiettu salaisuus.

Lähteet

- Dahlström, Fabian, toim. 2015. *Jean Sibelius: päiväkirjat 1904–1944*. Suom. Juha Saikkonen ja Arja Gothoni. Helsinki: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- Gallen, Harald. Päiväkirja 1903–1913. SLSA 909 Jarl Galléns arkiv. Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Korhonen, Kimmo. 2009. *Selim Palmgren: elämä musiikissa*. Juva: WSOY.
- Krohn, Helmi. Kirjeet Jalmari Finnelle. Jalmari Finnen arkisto (1884–1937). Kansallisarkisto.
- Murtomäki, Veijo. 2001. Erkki Melartinin Aino on ensimmäinen merkittävä suomalainen ooppera. BIS CD-1193/1994.

Virtanen

Queer-säveltäjä
Erkki Melartinin
elämäkerta tekee
kunniaa kohteelleen